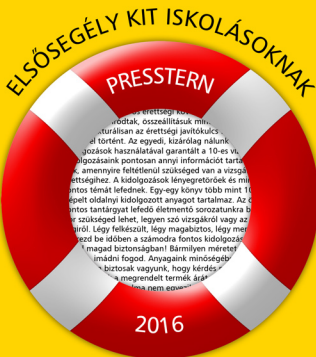

MAGYAR

A 2016-OS ÉRETTSÉGI KÖVETELMÉNYEINEK
MEGFELELŐ OKTATÁSI SEGÉDANYAG

© 2016 PRESSTERN SOLUTIONS

Tartalomjegyzék

Kidolgozások

Arany János: Szondi két apródja	2
Ferenc-legenda	5
Jókai Mór: Az arany ember	7
Jókai Mór: Egy magyar nábob	12
József Attila: A Dunánál (1936)	16
József Attila: Levegőt!	19
József Attila: Ringató	22
Kármán József: Fanni hagyományai	24
Katona József: Bánk bán	27
Kosztolányi Dezső: Édes Anna	31
Kosztolányi Dezső: Pacsirta	35
Krúdy Gyula: A hídon (Szindbád-novella)	38
Madách Imre: Az ember tragédiája	42
Margit-legenda	49
Mikes Kelemen: Törökországi levelek	51
Mikszáth Kálmán: Az a fekete folt	53
Móricz Zsigmond: Sárarany	56
Móricz Zsigmond: Tragédia	61
Móricz Zsigmond: Tündérkert	64
Örkény István: Tóték	69
Ottlik Géza: Iskola a határon	72
Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde	76
Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem	80

Alkotók

Áprily Lajos (1887–1967)	84
Arany János (1817–1882)	86

Babits Mihály (1883–1941)	88
Csokonai Vitéz Mihály (1773–1805).....	90
Dsida Jenő (1907–1938)	92
Jókai Mór (1825–1904).....	95
József Attila (1905–1937).....	97
Katona József (1791–1830)	99
Kármán József (1769–1795).....	24
Krúdy Gyula (1878–1933)	101
Kós Károly (1883–1977)	105
Kosztolányi Dezső (1885–1936)	107
Madách Imre (1823–1864)	111
Mikes Kelemen (1690–1761)	114
Mikszáth Kálmán (1847–1910)	116
Móricz Zsigmond (1879–1942)	119
Ottlik Géza (1912–1990).....	123
Sütő András (1927– 2006).....	125
Tamási Áron (1897–1966).....	127
Tompa László (1883–1964).....	130
Vörösmarty Mihály (1800–1855).....	131
Zrínyi Miklós (1620–1664)	134

Meghatározások

Balassi-strófa.....	138
Ballada.....	138
Dal	138
Dráma.....	139
Drámai költemény.....	139
Elégia.....	140
Életkép	140
Énregény	140
Epigramma.....	141
Eposz.....	141

Himnusz.....	142
Intertextualitás	142
Irodalmi levél.....	142
Költői levél	143
Legenda.....	143
Leíró költemény.....	144
Levél.....	144
Modern dráma / 20. századi dráma	145
Napló.....	145
Naturalista regény	146
Novella.....	146
Óda.....	147
Regény	147
Szonett	147
Szentimentalista éregény.....	148
Tézisregény	149
Történelmi regény.....	149
Tragikomédia.....	150

Kidolgozások

Arany János: Szondi két apródja

történeti tárgyú műballada

A ballada, mint műfaj, olyan verses formában írt kisepikai alkotás, mely általában tragikus jelenetet ad elő lírai elemek beépítésének segítségével (bár létezik ún. vígballada is). A valamilyen okból keserűvé vált lélek megnyilvánulásait idézi fel. Jellemző a balladára a tömörség, a párbeszédes szerkezet, a szaggatott cselekménymesélés és a balladai homály. A cselekmény homályosságát gyakran a kihagyás idézi elő, ugyanez az eljárás teszi a cselekményt is sűrítetté. A ballada mindhárom műnem – epika, líra, dráma – jegyeit magában hordozza. A szereplők bemutatása, lelki válságuk ismertetése gyakran lírai beütésű, míg párbeszédek és a jelenetezés a drámai műnemhez közelítik a ballada műfaját. Végző soron az epikus jegyek is fellelhetők a balladákban, hisz egy történetet adnak elő.

Arany János talán balladaköltészetéről vált leghíresebbé. Egyik kiemelkedő műballadája a Szondi két apródja című, mely két fiatal lelki válságát és urukhoz való ragaszkodását mutatja be. A ballada egy magyar-török csata utáni téren indít. A mélyben Ali hadának örömjaja visszhangzik, míg fenn az ormon a két apród gyászolja elesett urát. Az indítás után, melyet az első négy versszak mutat be, a ballada két síkra válik. A múlt és a jelen képei váltogatják ezután egymást, mindkettő párbeszéd formájában. Így tehát nemcsak a tér lesz kettős szerkezetű, mely szerkezetet a fent és a lent szembeállítás adja, hanem az időszerkezet is kettébomlik, szembeállítva a múltat és a keserű jelent.

A tér leírása is ellentétes a lelkiállapottal, hisz zöldellő ormot, szinte idillikus tájat ír le, mely középpontjában a két gyászoló apród áll, az alattuk levő törökökkel akik a magyarok leigázását ünneplik.

A párbeszéd az alant ünneplő Ali szólásával indul, mely a fiatal apródokat hivatja magához, hogy neki örömmel teli dalokat játsszanak. Erre Márton, az orosz pap válaszol, ki elmondja, hogy a fiúk még urukat gyászolják a zöldellő ormon. Ezután lelhető fel a két idősik. A múltat idézi fel, melyben ugyanerre a helyre jön a pap és Szondit arra inti, hogy adja fel a harcot, hisz Ali nagy seregével szemben nem állhat meg. A múltra való utalás után a jelenbe von vissza az alkotó és ezúttal Ali üzenetét a legyőzött dalnokokhoz hozza, csábítva őket a mélyben zajló lakoma felé. Ezt a csábítást a következő szakaszban Szondi elutasítása követi a múltból, elutasítás, mely a megadásra szóló felhívást illetve tulajdonképpen. A jelenből további csábítások, minden földi jóval való elhalmozás ígéretei hangzanak el. Ezekkel a földi jókkal ellentétben a múltból a török- magyar csatajelenet képei következnek, melyben Drégel tönkrevetését jeleníti meg az emlékkép. Mivel a csábítás nem hozza meg vágyott gyümölcsét a küldönc hangja, mely eddig kedves volt kezd fenyegetővé válni. A fenyegető jelen képeit a drégeli vár összes kincsének megsemmisítése követi a múlt emlékképeinek formájában. A drégeli hős inkább saját kezűleg tette semmissé kincseit, mintsem azok a török kezére jutottak volna. A jelenbeli küldönc újra taktikát vált, már nem fenyegető, de nem is csábító. Ali hatalmát helyezi ellentétbe Szondi vereségével és arra készíti apródjait, hogy inkább a török vezért zengjék uruk tettei helyett. A két árva tovább idézi a múltat, hálájukat fejezve ki Szondi iránt, aki befogadta őket és vigyázott rájuk. Nem akarják elhagyni jószívű urukat a földi jókért, a gazdagságért, inkább rongyban követnék út, minthogy Ali gazdagságait élvezzék. Ennek ellenére a küldönc tovább magasztosítja Alit, próbálja meggyőzni az ifjúkat, hogy jó sorsuk lesz nála, nem érdemes a múltban horgonyozni tovább. A küldönc szavainak ellenére a két ifjú továbbra is Szondi hős tetteit idézi fel dalaiban, bástyaként, védőként mutatva be őt. A

jelent képviselő küldönc is elismeri Szondi vitézségét, harci tudományát, ám inti a dalnokokat, hogy Ali türelmét fogja veszteni. A dalnokok tovább idézik a nehéz harcot, a halál szörnyű képeit és uruk dicsőségét, ki nem futamodott meg ellenfele elől, hanem vitézen bevárta biztos halálát.

A küldönc is türelmét veszti és az apródok keserű jövőjére tesz utalást, hisz azok nem megtagadva urukat Ali haragját vonják magukra és rabsorra jutnak az eredeti minden földi jóval elhalmozott léttel szemben. A két fiú még ekkor sem magát gyászolja, hanem átkot szór arra, ki urukat megölte, ki tőlük elszakította jótevőjüket és példaképüket.

Az elbeszélte történet a ballada epikus részét jelenti, míg a párbeszédes szerkezet a mű drámaiságát adja meg. A tájleírás, a harc leírása és az apródok bemutatása is lírai elemeket tartalmaznak. Ezek a lírai elemek határozzák meg a ballada hangulatát, az olvasó szinte érzi az apródok fájalmát, melyet a Szondi halála idézett elő, valamint az elhalálozott hős büszkeségét és vitézségét is tökéletesen tükrözik a lírai beütések, a hiperbolák, a hasonlatok, melyek mind a lírai műnem stílusalakzatai.

Bár a balladában szépen kialakul az apródok és uruk jelleme, ezt az alkotó nem narrátor által alakítja ki, hanem beszédükből, érzelmeikből bontakozik ki jellemük: a fiatalok hűsége példaképük és pártfogójuk iránt, valamint annak vitéz volta, megfélemlíthetetlensége.

Amellett, hogy a ballada élénk tárja Szondi utolsó harcának képeit, a mű erős példázatos jelleggel is bír. Ezt az apródok cselekedetei derítik fényre, hisz választhatnák a könnyebb utat, a gazdagságot, pompát, ha alávetnék magukat Ali akaratának, ők viszont inkább kiállnak halott uruk mellett és a halála után is hűek maradnak hozzá és az őt vezérlő eszményekhez. Inkább élnek rabságban, minthogy megtagadják magyarságukat, a honhoz való hűségüket.

Kármán József: Fanni hagyományai

szentimentalista énrégény

Az énrégény a regénynek olyan válfaja, melyben az elbeszélő egyes szám, első személyben tárja eléink a regény történetét. Az elbeszélő olyan eseményeket mesél el, melyeket átélt, vagy amelyekről a többi szereplőtől szerzett tudomást.

A szentimentalizmusra a felfokozott érzékenység, az empirizmus jellemző. A szentimentalista irodalmi művekben az érzelmek, a lelki folyamatok állnak a mű középpontjában, ezeket elemzi a szerző. A szentimentalizmusra az érzelmek szabadságának a hirdetése a jellemző, a szerelem szabadsága a cél és elveti az érdekházasságokat, melyek oly jellemzőek erre a korra. A szereplők azonban nem képesek kiállni érzelmeik mellett, nem harcolnak boldogságukért, hanem beletörődnek helyzetükbe.

A szentimentalista énrégény szereplői általában olyan fiatalok, akik társadalmi helyzetük miatt szenvednek, az tönkreteszi életüket, boldogtalanságukat okozza. A társadalmi helyzetük az, ami megakadályozza őket vágyaiknak beteljesítésében, boldogságuknak elérésében. A boldogságvesztés, életük értelmetlenné válása a halálba kergeti őket: vagy elsorvadnak, szinte élőhalottként jelennek meg a regényben, vagy önként vetnek véget boldogtalan életüknek.

A szentimentalista énrégények hősei a magányos helyeket kedvelik, itt lehetnek csak nyugodtak, itt elmélkedhetnek kedvükre. Éppen ezért gyakori motívumok a sírkert, a lugas, a romok ezekben a regényekben. Ezek a terek felfokozott

érzékenység jelképei, a természet a szereplő lelkiállapotának ábrázolása, vagy éppen annak az ellentéte.

A Fanni hagyományai tipikus szentimentalista regény, a magyar regények első képviselője.

Az előszó, melyből azt tudjuk meg, hogy az Uránia egy lány naplóját és leveleit, melyeket valaki a szerkesztőségbe küldött, teszi közzé, arra a célra szolgál, hogy a művet hitelessé tegye. Az az érzésünk, hogy egy igazi lány érzelmeiről, lelki gyötrődéseiről, szenvedéséről olvasunk. Fanni azonban nem valóságos személy, sorsa viszont kísértetiesen hasonlít a korabeli lányokéra, akik nem tudták szerelmüket megvédeni.

A regény szereplője, Fanni, félárva, édesanyja fiatalon meghal, édesapja pedig nem foglalkozik vele. Mostohaanyja és mostohatestvérei nem szeretik a lányt, gúnyolják, csúfot úznak belőle és kihasználják. Mintha Hamupipőke történetét olvasnánk. Családjának hozzá való viszonyulása a magányba kergeti a lányt. Csendes, visszahúzódt, sohasem siránkozó fiattalá válik, aki csak a veteményeskert melletti lugasban talál békére, amikor is naplójába írhat. Naplójába jegyzi fel gondolatait, érzelmeit, a napló magányának néma tanúja. Fanni szeretetre, szerelemre vágyik, egy felmagasztaló érzésre, mely oly fontos mindenikünk életében, azt szeretné, hogy színtelen élete értelmet kapjon.

Az egyedüli barátjánője az elszegényedett özvegy, báró L.-né. Vele és gyermekeivel nyugodt, felszabadultabb, szívesen segít rajtuk, örömmel tölti velük idejét. A báróné az, aki próbálja neki megmutatni az élet szépségeit, arra készíti, hogy szórakozni járjon, ne magányosan töltse napjait.

Szürke hétköznapjaiba barátjánője mellett T-ai József szegény katonatiszt hoz egy kis színt. A lány beleszeret, ám nem lehet övé. Ez váltja boldogtalanná az addig semleges, semmit nem mondó életét. Ezután már nem csak unatkozik, hanem szenved.

A lány eredeti unalmáról, majd gyötrő szenvedéséről és lassú elsorvadásáról a naplójába való bejegyzéseiből és barátnőjének írt leveleiből értesülünk. Miután elindul a lejtőn a T-aitól való eltiltásának következtében, az évszakok változása során egyre depresszívebb, élettelenebb lesz, míg végül kimúlik.

Apja, aki okozza ezt a fájdalmat számára, hisz eleinte számba se veszi, majd eltiltja szerelmétől későn ébred rá cselekedeteinek következményeire. A bűnt bűnhődés követi, ám túl soká tart míg felismeri, hogy lányát tönkretette. Hiába ápolja, hiába hívja a lány betegágyához szerelmét, Fanni meghal.

A regény, és egyben a lány sorsának tragikusságát nem kimonodtan a szerelem elvesztése adja, hanem a lány és az apja közötti konfliktus. Ez okozza a lány életének tönkretetését, hisz az apja olyan érzelmeket tilt el tőle, melyek boldoggá tehetnék, és semmivel sem próbálja ezeket az érzéseket pótolni. Sajat szeretetét is megvonja lányától, nem nyújt neki semmiféle vigaszt. Ezért válik a szerelem elvesztése végzetessé a regényben.

Alkotók

Áprily Lajos (1887–1967)

Jékely Lajosként született Brassóban, 1887 november 14-én. Áprily Lajos költő, műfordító, a Nyugat első nemzedékével társítják. Költészetére jellemző az impresszionista látásmód, a mélabú. Fontos szerepet tölt be költészetében az erdélyi táj.

Az idősebb Jékely Lajos, Áprily édesapja gyári tisztviselő, édesanyja, Ziegler Berta, német származású munkásnő volt. A költő családja Parajdra költözik amikor Áprily még csak három éves. Ez a térváltás fogja saját bevallása szerint meghatározni életútjának irányát valamint természetlátását. Gyermekkorának helyszínét elhagyja 1899-ben amikor családja Kolozsvárra költözik. Áprily az itteni református kollégiumban folytatja tanulmányait, melyeket Székelyudvarhelyen kezdett el, majd a kolozsvári egyetem magyar- német szakára iratkozik be. Eközben szülei a Bihari- havasokba kerülnek, Áprily úgy érzi, hogy segíteni kell rajtuk. Egyetemi éveit után, végzett tanárként Párizsba utazik. Nem leli azonban helyét a francia fővárosban, ezért hazatér szülőföldjére. A nagyenyedi Bethlen Kollégium Tanítóképzőjében tanít hazatérése után.

1918-ban elküldi verseit az Új Erdély szerkesztőjének, Szentimrei Jenőnek. Első verseit Áprily Zoltán néven küldi el, ám a versek közlésének során a Zoltánt véletlenül Lajosra cserélik, ekkor születik meg az írói álnév mely alatt mai napig ismerjük Áprilyt. Első kötete 1921-ben lát napvilágot. A kötet címe Falusi elégia. Ezt 1923-ban az Esti párbeszéd követi.

Visszatér Kolozsvárra családjával 1926-ban, a református kollégiumban tanít és elvállalja az Ellenzék vasárnapi mellékletének szerkesztését is azért, hogy ezáltal tanári jövedelmét kiegészítse. Kolozsvárra költözésének évében két kötete jelenik meg, a Rasmussen hajóján és a Vers vagy te is. 1928-ban megbízzák az akkor indult Erdélyi Helikon szerkesztésével. Ez azonban nem tart soká, hisz mindenki

csalódására egy évvel később a budapesti református főgimnázium meghívására a Fővárosba megy tanítani. Eleinte a Lónyai utcai gimnáziumban tanít, később a Baár Madas Leánynevelő Intézet igazgatója lesz. Közben újra rákényszerül arra, hogy szerkesszen, ezúttal a Protestáns Szemle szerkesztője lesz. 1934-ben megjelent Az aranymosó balladája című gyűjteményében a már ismert költemények mellett felbukkannak a már Magyarországon költött versei is. Következő kötete csak öt évre rá követi az előzőt, ezalatt az öt év alatt azonban önbizalma jelentősen megcsappan, éppen ezért öt év alatt csupán 40 új verse keletkezik.

1942-ben visszatér Parajdra miután egy évi szabadságot kér az iskolától. A Parajdra visszatérő Áprily meglehetősen fáradt, a háború izgalmi tönkreteszik. Ettől függetlenül nem hajlandó végrehajtani intézetében a zsidóellenes rendelkezéseket, inkább nyugdíjba vonul. Szentgyörgypusztán telepedik le Visegrád környékén. Mivel könyveit szinte kisémmizi az akkori irodalompolitika, műfordítóként fog visszatérni a nyilvánosság elé. Azt, hogy költő is, szinte elfelejtik az emberek. Csak tizennyolc év után jelenik meg új kötete, az 1957-es Ábel füstje.

Még két kötete fog megjelenni, 1965-ben a Jelentés a völgyből című és 1967-ben verseinek legnagyobb válogatása, A kor falára .

Németh László szerint „Ez a lélek elvégeztetett, mielőtt líra lett.”

Meghatározások

Modern dráma / 20. századi dráma

A 20. századi dráma több szempontból is eltér az antik és a romantikus drámáktól. Már nem jellemző rá a hármas egység betartása, tere, ideje tágabb, cselekménye összetettebb, nem egy egyedi szituációt ír le, hanem történelemsort jelenít meg. A romantika korának drámájára a tiszta esztétikai minőség, a tragikum vagy komikum jellemző. Ezzel szemben Örkény egy összetett esztétikai minőséget, a groteszket, az ijesztő és a komikus elemek társítását választja. A 20. század drámájának hőse már nem rendkívüli alak, aki egy romantikus eszméért hajlandó mindent feladni. A modern drámának a hősét gyakran ennél sokkal prózaibb célok úzik. Ez jellemző Tót Lajosra, Örkény hőséire is, hisz nem egy magas eszmét, szabadságot, szerelmet tart szemé előtt, csak fiának hazatérési lehetősége készíteti arra, hogy az őrnagy zsarnokoskodását eltűrje. Ez a család iránti szeretet talán az egyedüli érték, ami miatt a 20. század embere még el tudja tárnai azt, hogy valaki uralkodjon felette. A modern kor emberét ugyanis már nem ugyanazok az eszmék készítetik cselekedetre, amelyek a romantika korának hőseit alakították. Értékrendünk összezsugorodott. Csupán saját érdekünk és a családjunk, szeretteink iránt érzett felelősség és szeretet az, ami cselekvésre készíthet.

Napló

Olyan mű, mely szerzőjének személyes véleményeit tartalmazza. Első szám, első személyben írott, jellemző rá a fokozott szubjektivitás. A magán naplókön kívül vannak olyanok, melyek eleve közlésre szántak. Ezek megörökíthetők

szerzőjük életének egy bizonyos időszakát, mint például fogságát, vagy kiterjedhetnek egész életére.

A naplónak egy sajátos válfaja az útinapló, mely szerzőjének utazására, azzal kapcsolatos élményeire épül.

Naturalista regény

A 19. században jelent meg, harmadik személyű, objektív hangvételű elbeszélés jellemzi. A realista regényekben a szerzők saját koruknak világát próbálják minél élethűbben ábrázolni, tér- és időszerkezetük valóságos. Hőseik nem felmagasztosított, rendkívüli vonásokkal rendelkező alakok, hanem a társadalom valamilyen közegét képviselik, bizonyos embertípus jelképei.

Novella

A szépirodalom kisepikai műfaja, mely általában egy szílat követ, egyszerű történetst mutat be. Általában kevés szereplő köré épül és azoknak egy bizonyos, sorsdöntő élményét tárja fel, nem törekszik a valóság részletes bemutatására. Tér- és időszerkezte tömör, nem terjed ki hosszabb időszakra, sem változatos térre. A rövid elbeszélés rendszerint meglepően, csattanószerűen zárul. Móricz Zsigmond Tragédia című novellája realista novella, nem eszményíti hőset, hanem egyszerűen bemutatja, nem is bírálja azt. Bemutatása éppen ezért elég részletes, pontosan leírja külsejét, valamint gondolatait is. Felismerhetők a novellában naturalista jegyek is, mégpedig Kis János megformálásban, hisz őt ösztönei szintjére egyszerűsíti le az elbeszélő. Címe ellenére a történet nem tragikus, hisz a hős halála jelentéktelenné válik, leegyszerűsítődik.